

Együtt takarítanak

Czakó Zsófia: *Távoli rokonok*

Scolar, 2025

Az osztályváltás irodalma eddig francia divat volt. A „transfuge de classe” szellemisége Annie Ernaux Nobel-díjában csúcsosodik ki, de a magyar recepcióban számottevő sikert aratott Didier Eribon és a köpönyegéből kibújt Édouard Louis is. Ezek a szerzők írnak a szociológiai háttér összes rétegéről, az iskoláztatásról, a maszkulinitásról, a szülő-gyermek viszonyról, legfőbb témájuk azonban a társadalmi felemelkedés.

Czakó Zsófia új regénye ugyanezen mozaikokból tevődik össze. A *Távoli rokonok* három (és fél) generáció vívódásait és felemelkedés történetét járja körül. Az ív a dömsödi gazdavlágtól a budapesti belvároson át egészen New Yorkig tart, nemzedékről nemzedékre tágitva ki ezzel az életeret. A történet kerete az Alzheimeres Margit leépülése. Az olvasóban felmerül, hogy vajon az idős hölgy azon emlékeit olvassuk-e, amelyeket fokozatosan elfelejt, ugyanakkor a narráció perspektívái ennél többre tegeűek. Mindazonáltal az elbeszélő gyakran leszűkíti a fokalizációt Margit nézőpontjára, így a megbomló eleméből kikerekedő részek (például a 10. és a 12. fejezet) kiválóan visszaadják a visszafordíthatatlanul leépülő tudatállapotot. Margit elkószál, majd bugyiban elterül a dombon. A felszín alól feltörnek a régi reflexeket, aggodalmak, tart tőle, hogy katonák erőszakolják meg, ahogy ez a vesztély fennállt a szovjet megszállás során, de fél attól is, hogy a teste nem lesz elég vonzó az udvarlóinak. A szerző tehát tisztában van vele, hogy az emlékezet leépülése a rövidtávú memóriával kezdődik, és (többek között) az Alzheimeres betegek

a kamaszkori világukat könnyebben képesek felidézni a közelmúlt eseményeinél, hiszen a fiatalkor az idő szempontjából aránytalanul nagy részt foglal el az emberi pszichében.

Ez utóbbi különösen igaz abban az esetben, amikor a gyermekkor traumákkal terhes. Margit félárva, bár édesanyja, Éva újra férjhez megy, a családi összetartozás végérvényesen megroppan Jóska halálával. Csak egy elnyűtt ing marad utána, az özvegy azzal takarít. A nyomorúságos világukból mindenféle távlati cél hiányzik: „Csak a vacsorájukat akarták megkapni és biztonságos helyen nyugovóra térni. Nagyobb távlatokban nem tudtak gondolkodni. Igényeik nem haladtak meg lehetőségeiket, a rendszeren javítani nem szándékoztak. Csupán kijátszani. Mert úgy gondolták, és talán igazuk is volt, hogy más lehetőségük nincs a túlélésre” (21). A másik életre való képtelenség fontos eleme a nélkülözők világában, ahogy azt a már említett Eribon *Visszatérés Reimsbe* biográfiájából tudjuk. A periférián élők gyakran nem tudják, hogy az a másik élet, legyen szó középosztálybéliről, polgárról, nekik is kijárhatna, ők is elérhetnék. Louis a *Leszámolás Eddyvel* című könyvében hívja fel a figyelmet arra a néhány pontra, amikor a szűkölködő lakosok megszakítják a jelenben lehorgonyozott tudatállapotukat. Tipikusan ilyen pillanat a lot-tózás, amikor a fantázia megnyitja a hiányzó távlatot.

Margit takarítani és foltozni kezd Budapesten, így kiszakad a marginális gazdálkodás nehézségeiből, ám a városban is csak a napi bér érdeklí őt. Fel sem merül benne

nemi kétély, amikor takarítói állást kap a Műegyetemen, hogy vajon ehhez a munkakörhöz miért is kell belépni a pártba. Az említett hosszú távú gondolkodásmód és kritikai szemlélet a polgári lét sajátossága. A középosztálynak van jövőideje. Ezt az unokája tapasztalja meg, a mindenben közepe, mégis elkényeztetett Zsuzsika. Tehetségkutatók és tévéműsorok énekeseként, később terapeutaként már gyökeresen eltérő szemléletmód a sajátja.

Mindazonáltal hiába hagyja el Margit a közeget, amivel egyetemben elindul a család társadalmi felzárkózása, a berögzült sémák folyamatosan ismétlődnek. Az üknagymamától az unokáig mindegyik nő boldogul az ínséges idők ellenére, de a férfiak jelenlétében veszítenek az önállóságukból. Valamennyiüknek kellemetlen az első együttlét, ami egyben szimbolikus jelzése is lehet a betörésüknek. A házasságban alárendelté válnak, Éva Jóska maszkulinitásának, Margit Gyula polgári felsőbbrendűségének, Janka pedig Tamás egoizmusának.

Anyagi helyzetük ugyan javul, de a nők önképe nem igazodik akkora ütemben ehhez a változáshoz. A mérnök Gyula nemzetközi konferenciára viszi el Margitot, aki nem érzi magáénak a pöffeszkedő közeget. A vacsoraasztalnál azt hiszi, hogy rőfög, és ekkor válik számára világossá, hogy nem több egy „divatos ruhába bújtatott cselédnél” (81), azaz mintha a cseleldsorban maradt édesanyját csomagolták volna be flancos külsőbe. Mindhárom generáció nőtagjának a család összetartására redukálódik a legfőbb feladata, miközben a kezdetben lelkes férjeik a testi-lelki abúzusig is eljutnak: „[Gyula] úgy érkezett, mint egy vihar, az ajtót berúgva heves széllel. Rendes vacsorát követelt, nem ezeket az állatoknak való szarokat, amiket ti eszték, és mégis dagadtak vagyatok, aztán csak beszélt, beszélt a munkájáról meg a kollégájáról, akinek több megbízása van, mint neki, a kormányról meg a főnökeiről, a szomszédról meg a kutyájáról, és amikor a szeretőjéhez, a ringyó-

hoz ért volna, Margit megpróbált közbeavatkozni, de akkor Gyula felállt, és egyszerűen pofon vágta, de olyan erővel, hogy elterült a konyhakövön, aztán fölé magasodott, és lekevert neki még párat” (105).

A regény ezekből az élethelyzetekből villant fel epizódokat. Problémákhoz rendel jeleneteket, nem a jelenetekből bontja ki a problémákat, ezért sok-sok történetelem nincs rendesen felvezetve, mint például Margiték gyermekvállalása vagy az észak-amerikai utazás. Több fejezet novellaként is megállná a helyét, ettől azonban a mű nem válik darabossá, a regényszerkezet nem bomlik fel, sőt ezek az apró elemek sodró lendületűek, inkább hozzájárulnak az elbeszélés feszültségéhez. Talán jót is tesz a regénnyel, hogy pontról pontra ugrálunk, mivel a pontok közötti szakaszok nem maradnak érthetetlenek, azaz a megszűnő átmenetek nem billentik ki az olvasót a cselekményszáלבól.

A linearitás már rögtön az első fejezet után megbomlik, és a zárlat sem kerekíti tökéletesen le a regényt. A végkifejlet értelmezése szabad, így a mű ezen a ponton is elzárkózik bármiféle túlmagyarázott üzenet közvetítésétől. Az énekesi karriert otthagyo Zsuzsi immáron mentálhigiénés szakemberként határokat húz a családjától. Margit eltávolodási szándéka más: „Margit szégyelli az anyját, taszítja ez a jajgatás, egészen másnak látja, mint korábban: öregnek, szakadtnak és harsánynak. Nem akar olyan lenni, mint ő, nem akar ilyen falusi feleség lenni, fogatlan férfival élni és megcsúnyulni” (43). Mindkettőjük esetében az önképük definíciója negatív, következésképpen valaminek a tagadásából kívánnak önazonosságot kovácsolni. Amennyiben Margit esetében az ellentétére fordítjuk az elutasítást, akkor azt mondhatjuk, hogy inkább városi feleség lenne, ápolt férfivel, aki mellett nem csúnyul meg, mint Candide Kunigundája. Zsuzsika azonban nem a feleség szerepet alakítaná át, hanem éppen azt hártja el. Eltávolodása a modern csa-

ládkép felbomlása, így döntése szimbóluma a család, mint összetartó kohézió visszafordíthatatlan felpuhulásának.

Ez már a 21. század világa, ahová az olvasó lassan megérkezik a megöregedő

szereplőkkel. Margité a háború, Jankáé a kommunizmus, Zsuzsié a modernitás. Így a három generáció nem pusztán egy felemelkedés történet, hanem egyben parabolája is a családfogalom evolúciójának.

Paták Balázs

Cseke Szilárd: Városmajor, 2022 (olajfestmény, 200×300 cm). Fotó: Sulyok Miklós

PATÁK BALÁZS (2003) irodalomkritikus.